

з'ясувалося, що противник вночі відступив до р. Серет перед фронтом 7-ї та Південної армій. Таким чином, було подолано серйозну загрозу німецькій Південній армії. Відтепер 39-а дивізія передавалася в склад 7-ї армії, корпус Чибульки повертався в склад 2-ї армії, а 3-я гвардійська дивізія виводилася в армійський резерв [4, арк. 35–38].

Висновки. Таким чином, російський контрнаступ на Сереті у вересні 1915 р. ознаменував собою початок нової фази операцій – стабілізацію лінії фронту після Великого відступу. Південній армії бракувало резервів, війська в її смузі відповідальності займали ряд невеликих виступів, що призводило до розтягування й до того недостатніх частин та з'єднань. На прикладі Південної армії видно, що війська Центральних держав були виснажені літньою кампанією проти Російської імперії.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Die Operationen des Jahres 1915. Die Ereignisse im Westen im Frühjahr und Sommer, im Osten vom Frühjahr bis zum Jahresschluß. Berlin : E.S. Mittler & Sohn, 1932. 666 S.
2. Von der Einnahme von Brest-Litowsk bis zur Jahreswende : das Kriegsjahr 1915. Wien : Verlag der Militärwissenschaftlichen Mitteilungen, 1932. 624 S.
3. BArch PH 5-II/333.
4. BArch PH 5-II/323.

Віталій Гандзюк

ПОДІЛЬСЬКІ ЧАСОПИСИ ДОБИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ: ТИПОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація. У статті здійснено типологічну класифікацію подільської преси доби Центральної Ради, визначено основні критерії типифікування періодичних видань за цільовим, читацьким і змістовим призначенням. З'ясовано, що преса Поділля 1917 року характеризувалася багатовекторністю ідейно-політичних напрямів та активним процесом національного самоусвідомлення. Проаналізовано функціонування офіційних, суспільно-політичних, фахових і клерикальних видань регіону, зокрема україномовних часописів, які сприяли формуванню патріотичної свідомості та державотворчих ідей. Наголошено, що подільська преса стала важливим чинником розвитку національної журналістики в період становлення української державності.

Ключові слова: Поділля, Центральна Рада, типологічна класифікація, преса, часопис, періодика, українська журналістика.

PODIL MAGAZINES OF THE CENTRAL RADA AGE: TYPOLOGICAL ASPECT

Abstract. *The article presents a typological classification of the Podillia press during the period of the Central Rada, identifying the main criteria for typological formation of periodicals according to their purpose, readership, and content. It is established that the 1917 Podillia press reflected a diversity of ideological and political orientations and played an active role in shaping national self-awareness. The study analyzes the functioning of official, socio-political, professional, and clerical publications, particularly Ukrainian-language newspapers that promoted patriotic consciousness and state-building ideas. The Podillia press is highlighted as an important factor in the development of national journalism during the formation of Ukrainian statehood.*

Keywords: *Podillia, Central Rada, typological classification, press, periodicals, Ukrainian journalism.*

У 1917 р. в Україні існувала широка друкована база [1, с. 4]. Тільки у березні-серпні видавалося більше 600 газет і журналів, із них 106 видань – у Києві [2, с. 17]. Досить розгалуженою була і регіональна преса – губерньська, повітова, міська. І хоча ця продукція друкованого слова та «сума споживань його», на думку українських істориків, свідчили про «зростаючу грамотність народу та культурну освіченість його розвитку, а до певної міри і про наміри його діяльності», однак українській пресі доводилося виборювати своє місце в інформаційно-політичному полі, де домінували російські видання [3, с. 26].

Розкриваючи тему суспільно-політичного становища на Поділлі, варто зауважити, 1917 року в регіоні діяли організації загальноросійських партій, які спрямовували свою діяльність проти українського руху. Після Лютневої революції, що усунула з політичної арени царський абсолютизм, посилився національний рух, на чолі якого стояли українські соціал-демократи, есери та соціал-федералісти. Поряд із цим помітну роль у боротьбі за впливи на маси стали відігравати більшовики, які становили найрадикальнішу опозицію політичним силам, визначали демократичне спрямування революційного процесу. Аби вдало вести змагання за лідерство в управлінні губернією, свою роботу партійні формування розпочали з налагодження системи власних друкованих органів. Переважна більшість періодичних видань були російськомовними.

Мета цієї статті – скласти класифікацію подільських газет доби Центральної Ради за типоформувальними ознаками.

Ґрунтом класифікації можуть слугувати запропоновані типології І. Мілясевича, О. Пархитька і Н. Сидоренко. Вчені відзначають, що основними типоформувальними критеріями є цільове, читачке призначення та зміст часопису. Враховуючи цю ознаку, всю подільську газетну періодику доби

Центральної Ради можна поділити на такі типи: *офіційна, суспільно-політична, фахова та клерикальна*.

У 1917 р. в Подільській губернії продовжували видаватися «*Подольския губернска вѣдомости*» (Кам'янець-Подільський). Цей часопис було створено ще в часи Російської імперії для інформування чиновників державних та земських установ про нові керівні та регламентуючі документи, що функціонували у сфері світського життя губернії. З'явилися й нові періодичні видання: «*Вестник Каменец-Подольского Исполнительного Комитета*» (ред. – М. Альтер; Кам'янець-Подільський); «*Вестник Литинского Уездного Исполнительного Комитета*» (ред. російського відділу – А. Дмитрієв; ред. українського відділу – Д. Лебединець; Літин), «*Вісти Кам'янецького повітового ісполнительного комітета*» (ред. – В. Злотчанський; Кам'янець-Подільський); «*Известия Подольского губернского исполкома*» (ред. – С. Наталюк; Вінниця); «*Известия Подольской окружной комиссии по делам о выборах в Учредительное собрание*», з №29 газета виходила під назвою «*Вісти Подільської Окружної Комісії по справах виборів до Установчих Зборів УНР*» (ред. – П. Самулевич, М. Романов, В. Дудич, Ю. Богацький; Вінниця); «*Известия Винницкой городской Думы*» (ред. – М. Литвицький, Е. Радбиль, Б. Черняк; Вінниця); «*Липовецькі вісти*» – видання Липовецького повітового земства (до 21 серпня 1917 р. виходило російською мовою під назвою «*Липовецкия известия*») розповсюджувалося безкоштовно урядовим, громадським інституціям, народним учителям, земським і міським гласним (ред. – А. Рахманова; Липовець). Зазначені часописи можна віднести до типу офіційних періодичних видань. Із відродженням українського національного руху на Поділлі з'являється 7 україномовних видань: два – у Вінниці, по одному в Кам'янці-Подільському та Липовці, три – в Ольгополі [4, с. 139].

Таким чином, у масовій пресі Поділля почав формуватися власний тип суспільно-політичних часописів – партійних та позапартійних. Незважаючи на багатовекторність, далеко не завжди витриману чіткість політичних поглядів видавців, спробуємо зробити класифікацію газет за ідейно-політичними напрямами. Ідейно-політичний напрям відбиває ідейні розбіжності політичних сил у питанні статусу країни, державного устрою, внутрішньої та зовнішньої політики, зокрема економічної та соціальної, військового будівництва та інших проблем життєдіяльності українського суспільства [5, с. 25].

Газети різних ідейно-політичних напрямів висвітлювали різні події в певному, вигідному для себе світлі. Якщо, наприклад, більшовицькі та кадетські газети звинувачували в безладі, погромах серед мирного населення українське військо, то газети націонал-демократичного напрямку, наводили факти погромів загонами червоноармійців, які були спрямовані проти інтелігенції, робітників, соціалістів, євреїв [6].

Тож за ідейно-політичною спрямованістю можемо виділити такі основні групи: видання національно-демократичного напрямку;

позапартійні газети; видання правих і поміркованих напрямків; проросійські газети.

Серед національно-демократичних видань, що виходили на Поділлі в добу Центральної Ради й протягом певного часу відбивали на своїх сторінках ідею автономії України, актуальністю порушуваних проблем, а також впливом на маси виділялися губернські, міські та повітові газети. Одним із перших демократичних часописів Поділля доби національно-визвольних змагань була вінницька газета «Свободный голос», що почала виходити з 15 березня 1917 р. До складу редакційного комітету входили: А. Баранов, М. Литвицький, М. Ренненкамф, В. Сведерський, міський комісар І. Лозінський; з № 6 – член виконкому РРСД М. Шухад; пізніше газету редагували Д. Маркович, Є. Радбиль, О. Кричинський, міський голова І. Олтаржевський.

Головним завданням своєї діяльності, як визначило керівництво редакції, було «втілення в життя і роз'яснення громадськості революційних ідей, облаштування всіх сфер народного буття, широке висвітлення подій та об'єктивна інформація про перші кроки Тимчасового уряду» [7].

Навіть у складних суспільно-політичних умовах редакційному комітету вдавалося закладати певний фундамент для розвитку в провінції патріотичної журналістики, об'єктивно висвітлювати всі події внутрішнього та зовнішнього життя, виборювати своє місце в інформаційному полі, відкриваючи можливість реалізації ідеї створення самостійної Української держави.

До газет національно-демократичного напрямку можна також віднести видання «Вільне слово» (ред. – В. Петровський; Ольгопіль).

Серед масової україномовної періодики важливе місце займав соціально-політичний та кооперативно-економічний часопис «Подільська воля», перший номер якого вийшов 5 травня 1917 р. [8]. Усі матеріали видання були перейняті ідеями національного самовизначення України. Журналісти розуміли, що в боротьбі за становлення української національної ідеї першочерговими є проблеми формування національної свідомості, української культури та школи.

Серед позапартійних губернських, повітових та місцевих газет, що висвітлювали ідею федеративної демократичної республіки були такі видання: «Вінницький листок» (ред. – В. Райхер; Вінниця); «Народні бажання» – орган Ольгопільського відділу Союзу подільських українців (ред. – Д. Зосіматю, з №3 – «Гурток українців»; Ольгопіль); «Однодневный Гайсинский листок Свободы» (ред. – Н. Ванштейн; Гайсин). Усі виручені від реалізації газети кошти спрямовувались на користь родин жертв революції; «Свободная мысль» («Земские Известия») – щоденна політична і літературна газета Проскурівського Земства (ред. – В. Лірник-Анастасевич; Проскурів).

Варто зауважити, що починаючи з 1917 р. з поля публіцистики майже повністю зникли видання правих і поміркованих напрямків. Щоправда продовжують виходити «*Подольанин*» – щоденна, політична, громадська і сільськогосподарська газета ради Подільського союзу російських націоналістів. Додаток – «*Подольанин. Телеграммы*» (ред. – Л. Наталюк; Кам'янець-Подільський). Орган Вінницької міської думи «*Юго-Западный край*» з 15 березня 1917 р. з'явився під назвою «*Свободный голос*» (ред.: М. Оводов, М. Стамеров, І. Лозінський; Вінниця). Із російськомовних газет виходив «*Еврейский социалист*» – передвиборний листок Вінницького комітету Об'єднаної Соціалістичної Робітничої партії (Вінниця).

У період Центральної Ради розпочалася й диференціація преси за призначенням, з'явилися фахові видання для робітників, часописи для селян, літературно-наукові та мистецькі журнали, гумористичні й професійні часописи [9, с. 122]. До газет фахового типу належали: «*Голос земли*» – орган Комітету ради селянських депутатів – солдатів Південно-Західного фронту (редагував за дорученням Комітету підпоручик Синодський; Вінниця); «*Перший крок*» – місячний орган семінаристів Київської шкільної округи (*тоді Поділля належало до Київської навчальної округи.* – В. Г., ред. – Я. Нечитайлюк; Ольгопіль); «*Село*» – додаток до журналу «*Экономическая жизнь Подолии*» (відпов. ред. – П. Александров; Вінниця). Тип військових часописів представляв орган Просвітницької комісії Армійського комітету 8-ї армії «*Известия Армейского комитета 8-й армии*» (Могилів-Подільський).

Не залишалася поза тенденцією загальної політизації преси й тодішня клерикальна періодика. Зі зміною пріоритетів у свідомості тогочасного суспільства, коли на перший план виступила політична боротьба, почали з'являтися не тільки нові релігійні видання, але й продовжували функціонування, зазнавши певної трансформації, дореволюційні часописи. Цей напрямок презентований газетою «*Православная Подолия*» – щотижневим виданням Кам'янець-Подільського Свято-Троїцького Братства (ред.: В. Соколовський, протоієрей Є. Сіцинський; Кам'янець-Подільський).

Отже, багатий на події 1917 р. виявився щедрим на появу нових періодичних видань, але процес народження нової преси тільки починався. Нестабільність політичної ситуації в регіоні затримувала розвиток подільської періодики, яка наполегливо торувала шлях до читачів. Читач знаходив у матеріалах преси не вказівки, а нові думки, які допомагали йому самостійно визначити позицію, знайти правильне рішення. Вагомість публікацій української журналістики полягала в компетентному формуванні громадської думки. Систематичне й цілеспрямоване збільшення публіцистичних матеріалів, що містили соціально-політичну інформацію, було однією з характерних тенденцій розвитку преси, визначало певною мірою її діяльність.

Аналіз усього різноманітного масиву періодичних видань Поділля доби Центральної Ради дав змогу провести класифікацію газет за

типоформувальними ознаками. Основними критеріями в цій сфері слугували цільова й читацька зорієнтованість, а також зміст видань. Зокрема, за цільовим і читацьким призначенням усю періодику поділено на: *офіційні, суспільно-політичні, фахові та клерикальні видання*. Своєю діяльністю місцева преса утверджувала серед населення краю необхідність перетворення України в автономію, залучала всіх національно свідомих громадян до визвольних змагань за здобуття державної самостійності.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Грибоєдов С. Преса доби Центральної ради як джерело історичних досліджень її воєнної політики: (за матеріалами період. видань): автореф. дис. канд. іст. наук / Київ. держ. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 1997. С. 4.
2. Солдатенко В. Большевистская пресса Украины в 1917–1918 гг.: ист.-библиогр. обзор. Київ, 1979. С.17.
3. Сірий Ю. З історії видавничої справи на Україні. Прага, 1940. С. 26
4. Білінський М. Часописи Поділля: Історико-бібліографічний збірник з нагоди 150-ліття першої газети на Україні та 10-ліття існування УРСР. Вінниця, 1927–1928. С. 139.
5. Губа П. Українське відродження: спроба джерелознав. оцінки вітчизн. преси 1917–1920 рр. / Черкас. держ. технолог. ун-т. Черкаси, 2002. С. 25
6. Селянська думка. 1917. 22 груд.
7. Свободный голос. 1917. 15 март.
8. Народна воля. 1917. 29 трав.
9. Гутковский В. Українська журналістика Наддніпрянщини (II пол. XIX ст. – 1920 рр.): генезис, проблематика виступів, державотворча функція / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів: ЛА «Піраміда», 2001. С. 122.

Надія Петрова

ПРАВООХОРОННА СИСТЕМА ГЕТЬМАНАТУ: ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНОЇ ВАРТИ НА ПОДІЛЛІ

Анотація. У статті розглянуто організацію та діяльність Державної варті на території Вінниччини в період існування Української Держави гетьмана Павла Скоропадського.

Ключові слова: Українська Держава, Павло Скоропадський, Гетьманат, Державна варта, Вінниччина, Поділля, охоронні структури, правоохоронні органи, політична опозиція, кримінал.